
Галин Димитров / Galin Dimitrov

**ОТНОСНО СЪЗДАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ
„ПОСЕЛЕННИЙ“ ПОЛК (1776–1783 г.)
В УКРАИНА**

**About the Establishment of the Bulgarian
'Poselenny' Regiment (1776–1783) in Ukraine**

Abstract: In the 18th century, Russian rulers, following imperial politics, purposefully used the migrant movements of Balkan Christians from the Ottoman and the Habsburg Empires to suit their own ends. By participating in the creation of military formations in the southern Russian suburbs, the Balkan migrants undoubtedly contributed to Russia's military and strategic plans. Later, by analogy with the disbanded regiments of the Slavic Hussars in the Austrian monarchy, the Russian Empire operated in a similar manner due to a change in its military border. After the annexation of the Crimean Khanate in 1783, the need for military colonists ended. That is why Balkan settlers, including Bulgarians, were gradually equated to the legal status of the local population.

Keywords: Russian Empire, migrant movements, Bulgarian Hussar Regiment.

Завладяването на България от османците в края на XIV в. поставя началото на многовековна емиграция от българските земи в съседни региони. Променливи по своята интензивност, тези миграционни процеси са показателни за тежката участ на българите през османското владичество. С преселническите движения на балканските християни към украинските и руските земи се свързва и възникването на военни формирования на отделните балкански народи след включването им в руските геополитически планове.

Привличането и заселването на големи християнски маси – власи, молдовани, сърби, българи и гърци, е част от стратегията за постепенното овладяване на южните руски покрайнини и създаване на военизиран заслон срещу османските и татарските набези. В началото на XVIII век по призива на Петър I в руската армия се сформират първите военни отряди от южнославянски доброволци. Част от тях пристигат от пределите на Османската империя, други – от владенията на Хабсбургите, в които се преселват към края на XVII в. Сред общия емигрантски поток са и българите, които търсят спасение след погрома на Чипровското (1688 г.) и Карпошовото (1689 г.) въстание¹.

С австро-турските войни от края на XVII и първата половина на XVIII в. се свързва пребиваването на българите по земите на съвременна Украйна. С втората обсада на Виена от османските войски през 1683 г. започва Голямата турска война (1683–1699 г.) между Австрия и Османската империя. Хабсбургите участват в коалиция на Свещената лига, към която впоследствие се включва и Русия (1686 г.). Съюзът между Австрия, Полша и Венеция за ликвидиране на османската заплаха е образуван под егидата на римския папа на 1 март 1684 г. За разлика от повечето водени дотогава войни срещу Османската империя, коалиралите се държави вече си поставят не отбранителни, а настъпателни задачи. В основата на настъпателната стратегия стоят политическите цели да се отстрани напълно османската опасност от техните граници и да се създадат предпоставки за големи териториални завоевания за сметка на европейските владения на Портата. В програмата минимум на главния политически и военен фактор в коалицията – Австрия, е заграбване на владенията на султана в района на Средния Дунав, а при благоприятно развитие на военните действия програмата максимум включва земите от Черно море до Адриатика².

За да осигури подкрепата на балканските народи, австрийското правителство прибягва до възвания и прокламации. С възвание към населението на Босна през 1687 г. се обръща и австрийският император Леополд II, с призив към въстание и с обещание да запази „привилегиите, правата, религията и свободите“³ му.

При напредването на австрийските войски в тила на османците избухват въстания в Банат и Сърбия, а отряди от доброволци от тези територии, както и от Хърватско и Босна ги подкрепят активно по време на войната⁴.

Успехите на Лигата през тази война имат важно значение в историята на балканските народи и в частност за българите. От стратегическа гледна точка българските земи заемат особено важно място в плановете на австрийския двор, тъй като едно въстание сериозно би застрашило комуникациите на османската армия през Тракия. С приближаването на австрийските войски към българските земи се подготвят условията за антиосмански въстания на местното население.

Именно по време на войната със Свещената лига българите осъществяват една от основните тенденции на борбата за политическо освобождение – връзката с международната обстановка, и достигат една от кулминационните точки на антиосманската съпротива. За три години избухват едно след друго трите големи български въстания: Търновското през 1686 г., Чипровското от 1688 г. и Карпошовото от 1689 г.

Последните две въстания изиграват благоприятна роля за командването на австрийската армия. От една страна, дават възможност да се закрепят постигнатите успехи, от друга – в заетите от австрийците територии императорските военнослужещи получават на разположение опитни водачи и разузнавачи, които познават местността и езика на населението⁵.

След погрома на Чипровското и Карпошовото въстание много българи, предимно от северозападните и югозападните български земи, емигрират през река Дунав към Унгария, тогава подвластна на Хабсбургите. Често в документите за тази миграция австро-унгарската администрация, която трудно се ориентира в етническия състав на подвластното население на Османската империя, назовава бегълците „сърби“, „гърци“ и дори „турци“, като по този начин българите се губят сред общото множество.

Според различните автори броят на бежанците в „Голямото преселение“ варира в твърде широки граници – между 30 000 – 40 000 до 150 000 души⁶. Далеч по-големи цифри цитира А. Матковски, който пише, че някои автори допускат 200 000 – 300 000, дори между 370 000 и 400 000⁷.

Като част от общия поток на изселниците от Балкана, в новите земи българите създават свои стопански и обществени организации. Под командването на австрийски офицери заселниците формират военни подразделения, които на практика оформят своеобразен граничен кордон против Османската империя. Охраната на района на Сава, Дунав, Тиса и Мориш е поверена на български военни подразделения. В мирно време българите граничари съчетават земеделието с военното обучение, а по време на военни акции трябва да отбиват нападенията от страна на османците.

Десетилетия по-късно българи изпълняват същата „роля“ срещу същия противник, но на нова територия – южните покрайнини на Русия. Тази миграция, от Унгария към Украйна, и на постоянно разрастващата се територия на Русия започва с единични преселвания в края на XVII и постепенно набира скорост през първата половина на XVIII в. до сформирането на по-големи групи. В миграционните потоци наред с българите се включват сърби, албанци, гърци, власи, дори унгарци и германци. Смята се, че това преселническо движение от балкански народи обхваща 26 000 души. Според повечето автори тази миграция отвежда от Унгария в Украйна около 100 000 души⁸.

Именно в годините на управление на Петър I започва заселването на българи в южните региони на тогавашна Украйна. С указ от 20 април 1707 г. Петър I възлага на Апостол Кичев (Кичич) да събере хусарски полк, наброяващ 300 души, с 8 офицери балканци. Полкът е именуван Влашка хоругва и въпреки названието си не е моноетническо формирование. В редовете му се включват доброволци, в това число и българи, които пристигат от различни балкански провинции и от земите на Хабсбургите. Свидетелство за готовността им да направят най-голямата саможертва в общата борба срещу властта на султана откриваме в писмо от март 1711 г. на сърбина Иван Иванов до Петър I. В него четем: „Не само аз, но и всички наши православни братя, сърби и българи сме готови в името на нашата майка Светата източна църква, в името на светите места и на всички православни, и най-паче на тебе, велики господарю, да положим душите си, защото Ваше царско пресветло величество желае да се труди и да види тези свети места и всички нас, православни християни, свободни от игото мюсюлманско“⁹.

През 1727 г. от тези среди на балкански преселници е сформирани Сръбски хусарски полк, чиито редици се попълват от бивши австрийски хусари и балкански преселници¹⁰. Впоследствие са сформирани Унгарски, Молдовски и Грузински полк¹¹.

Стъпка в тази посока предприема и императрица Анна Йоановна (1730–1740 г.), която през 1740 г. издава нарочен „проглас“ за преминаването на българите и останалите православни бежанци от Унгария в Русия. Още през същата година, възползвайки се от апела, голям брой българи намират убежище в Руската империя¹².

В средата на XVIII в. на базата на обща религия и етническа принадлежност, от представители на балканските народи Русия създава Нова Сърбия (1751–1764 г.) и Славяносърбия (1753–1764 г.) като военни поселения. Така наречените „руски“ анклавни Нова Сърбия и Славяносърбия са резултат от реформироването на многобройните полкове, съставени от славяните хусари в Австрийската монархия поради промяна на военната ѝ граница и предприетия външнополитически курс на Русия за осигуряване на надеждна отбрана на южните ѝ територии¹³. Идеята на руското правителство е Нова Сърбия и Славяносърбия да поставят началото на широка колонизация. Започва изграждането на хусарски (конни) и пандурски (пехотни) ротни селища, а наред с това и строежът на централните укрепени средища на двете области, съответно крепостите „Св. Елисавета“ и „Бахмут“, които трябва да играят важна роля в усвояването на новите земи. През 1752 г. императрица Елисавета Петровна издава указ, обявявайки Нова Сърбия и Славяносърбия за безмитни търговски области, което позволява на обитателите им да получават по-висока цена за произведената от тях животинска и земеделска продукция. Това, наред с различните облекчения и привилегии, е допълнителен стимул за преселниците да обработват поземлените участъци, които имат право да владеят¹⁴. Най-бързо през първите години се развива животновъдство. Преселниците отглеждат коне, едър и дребен рогат добитък и други домашни животни. Развитие получават и занаятите – чизмарство, шивачество и дърводелство.

През 1756 г., по данни на Военната комисия, броят на сформирани доброволчески полкове е четири – Сръбският, Унгарският, Молдовският и Грузинският. Те са разквартирувани по най-уязвимите места на т.нар. „Украинска линия“, създадена за отбрана от турски и татарски нападения. През 1759 г. е издадена наредба за създаването на още два хусарски полка – Македонският¹⁵ и Българският, които са сформирани като „непоселенные“, т.е. поледи, които като бойни единици се изпращат във военни акции¹⁶.

Растящият брой на доброволческите военни формирования по Украинската (погранична) линия, създадени от балкански християни от Османската и Австрийската империя, се оказва недостатъчен по отношение на човешки ресурси. Огромни украински територии с пустеещи земи все още не са усвоени, което налага да се направи промяна в системата на преселването за постигане на голямата стратегическа цел – облагородяването и окончателното

присъединяване на южните територии към Руската империя. Новата програма за преселванията се свързва с царуването на Екатерина II (1762–1796 г.), за която укрепването на югозападната граница е плацдарм към топлите морета. Още в началото на своето управление с императорски манифест Екатерина II създава Канцелария за надзор на чуждите заселници и предприема реформи в устройството и вътрешния ред на Нова Сърбия и Славяносърбия. От двете административни единици и Запорожката сеч е създадена нова губерния – Новорусийска (Новорусия), в която гражданската и военната власт е идентична с останалите губернии на Русия.

Промените засягат и военните доброволчески формирования – полковете, които се реорганизируют и са разместени сред руските пехотни полкове и кавалерийски ескадрони, съгласно с решението на Военната колегия.

Нов императорски манифест, насочен преди всичко към потенциалните преселници от пределите на Османската империя, е обнародван през 1763 г. и разпратен до всички посланици при чуждестранните дворове, тайни емисари и пътуващи монаси. Следвайки имперските интереси, манифестът гарантира редица права и привилегии, които активизират забележимо преселванията, включително и от българските земи. Две години по-късно в южните руски територии е регистрирано масово преселване на българи¹⁷.

С руско-турската война от 1768–1774 г., известна като Първа Екатеринаинска война, се свързва следващото масово преселване на българи в Новорусийската губерния. Керваните с бежанци се проточват най-вече по време на оттеглянето на руските войски от българските земи. Част от тях намират пристан в населените места, където вече има компактно българско население, част – на територията на Молдовския полк¹⁸, а други основават първото изцяло българско село – Олшанка (на украински – Вилшанка, сега районен център в област Кировоград, от 2016 г. преименуван на град Кропивницки, Централна Украйна)¹⁹. Става дума за жителите на с. Алфатар, разположено на 40 км южно от Силистра, които, страхувайки се за живота си, заради оказаната помощ на руската армия, поемат по пътя на изгнанието. С разрешението на граф П. А. Румянцев през 1774 г. алфатарци полагат основите на селището Олшанка²⁰. Разположено е в басейна на река Синюха (приток на Южен Буг), която е гранична между Руската империя и Реч Посполита. Олшанка е сред осемте населени места, които първоначално са отделени за ротните селища на Българския хусарски полк (1776–1783 г.). Идеята за създаване на полка възниква сред руското командване, което се базира на факта, че за кратко време след войната в басейна на река Синюха са концентрирани около 4000 души българско население²¹. В случая по-точно казано става въпрос за възраждане на някога съществуващия Български хусарски полк.

Решението да се заселят полеви („непоселенные“) полкове се взема през 1776 г., в резултат на което са създадени 9 нови заселени („поселенные“) полка: Сръбски, Унгарски, Български (в документа полкът е записан „Булгарскій или Болгарскій“), Молдовски, Далматски, Македонски, Славонски, Илирийски и

Волоски²². Първите шест са разположени на територията на Новорусийска губерния, а останалите три – от другата страна на река Днепър, в новосформираната през 1775 г. Азовска губерния.

Създаването на заселените хусарски полкове съвпада с началото на нов етап от историята на Новорусия. По същото време е унищожена независимостта на Запорожката сеч, а Кримското ханство, което със своите набези от десетилетия ужасява населението, се превръща във васал на Русия. Именно този период от историята на Новорусия се свързва със създаването на голям брой нови селища²³. Сложната политическа ситуация изисква присъствието на руски войски, което налага заселването на новосформираните хусарски полкове да се осъществява на няколко етапа. За пример може да се посочи пребиваването на Сръбския (отбелязан в документа като Старосръбски) хусарски полк през май 1776 г. в Кубан²⁴ и 11 ескадрона – 3 от Унгарския, 3 от Молдовския, 3 от Далматския и 2 от Македонския полк в лагера в Кизикермен²⁵, един от опорните пунктове на Османската империя в Северното Причерноморие.

Според плана за създаването на деветте заселени хусарски полка в Новорусийска и Азовска губерния от 1776 г. общият брой на редниците, офицерите и нестроевите чинове е определен на 5400 души. Основна задача на хусарите е да пазят границата. При вражеска атака те трябва да поемат отбраната на целия регион до пристигането на редовните войски на Украинската дивизия²⁶. В мирно време всеки полк трябва да се състои от 6 ескадрона, а редовият състав да включва 38 офицери (щаб- и оберофицери) и кадети, 600 редници и унтерофицери, 106 защитници/караулни²⁷.

Надницата на офицерите и унтерофицерите от заселените полкове е същата като на офицерите от редовната кавалерия, а на редниците в мирно време е малко по-малка. По време на война или командировка на разстояние повече от 100 версти от ротните селища сумата е същата както в редовните полкове. Заплащането на редовия хусар е 8 рубли годишно и половината от дажбата и от парите за обмундиране. За една година общата сума за издръжката на заселения хусарски полк възлиза на 33 804 рубли и 97 копейки и се отделя от хазната. Продължителността на службата в полка е 15 години, като преждевременно може да се прекъсне само в случай на тежко раняване или за изключителни бойни заслуги²⁸.

По време на създаването на „непоселенниые” Български и Македонски хусарски полк през 1759 г. униформата и оръжието са тези, с които преселниците пристигат от пределите на Хабсбургите, но впоследствие настъпва промяна.

По отношение на униформите на заселените хусарски полкове се наблюдават общи и индивидуални черти. Общите елементи за всички са: черен ментик (къса куртка, прикрепена на лявото рамо, над доломана) с жълта шнуровка; бяла опанча; кивер и черен колан, украсени с медни копчета и жълта лента. Основната разлика е в цветовете на доломана (венгерка) и панталона (чакчири). През 1776 г. хусарите от Българския полк имат кафяво облекло с

бели маншети (обшлагги) и жълта шнуровка²⁹. По предварителния план от 3 октомври 1775 г. облеклото е трябвало да бъде малинов цвят с жълта украса и син кивер³⁰.

Всеки от деветте заселени хусарски полка има свой герб в периода 1776–1783 г., чиято форма на френски щит не само е еднаква за всички, но е и идентична с формата на седемте незаселени хусарски полка по това време³¹. Щитът на герба на Българския хусарски полк е разделен със сребърна лента диагонално. В горната му лява част са изобразени три златни кръста на зелен фон, а в долната дясна част, на червен фон – три сребърни полумесеца, обърнати с краищата нагоре. Символиката е повече от очебийна – победата на православието над исляма.

Охраняваният регион от Българския хусарски полк е част от граничната зона срещу Реч Посполита на запад и малка част от границата на югозапад срещу Османската империя. Хусарските роти са заселени в селата Тернивка, Тишківка, Липняжка, Добрянка, Олшанка, Лиса гора, Синюхин брод и Олвиопол, които са разположени непосредствено или в близост до граничната река Синюха. На север са землените укрепления на Сръбския хусарски полк, а на изток – на Молдовския.

Още при заселването на военноадминистративните териториални единици Нова Сърбия и Славяносърбия като главно изискване към преселниците за получаване на поданство е принадлежността им към православната религия. Пъстрият национален състав на балканските християни – сърби, българи, гърци, власи, черногорци и др. предопределя наименованията на балканските войскове формирания, но трябва да подчертаем, че те не са моноетнически. Нееднороден от национална гледна точка е съставът и на Българския хусарски „поселенный“ полк. Изцяло българско е населението в земленото укрепление Олшанка. След руско-турската война от 1768–1774 г. българи се заселват в Добрянка, Олвиопол, Лиса гора и Синюхин брод, но сред тях има власи и молдовци. Що се отнася до Тернивка, Тишківка и Липняжка – те са основани от украинци през 50-те години на XVIII в., когато по тези земи се настанява Новослободският полк³².

С указ от 28 юни 1783 г. заселените хусарски полкове са реорганизирани в „полеви лекоконни полкове“ с нови наименования и статут на редовни военни съединения. Македонският и Далматският полк са обединени в Александрийски, Унгарският и Молдовският – в Херсонски, Илирийският и Волоският – в Константиноградски, Славонският – в Таврийски, а Сръбският и Българският хусарски полкове – в Олвиополски. По щат от 10 април 1786 г. новите полкове остават в шестескадронен състав³³. Униформата на редовия хусар от Олвиополски полк включва син долман и червен панталон с жълта шнуровка³⁴.

Следвайки имперската политика, руските владетели през XVIII в. целенасочено използват преселническите движения на балканските християни както от територията на Османската империя, така и от владенията на Хабсбургите.

С участието си в създаването на военни формирования по южните руски покрайнини преселниците несъмнено имат своя принос във военнотрагическите планове на Русия. Българите не правят изключение в това отношение. По аналогия с разформированите полкове, съставени от славянските хусари в Австрийската монархия, поради промяна на военната ѝ граница и Руската империя действа по сходен начин. След присъединяването на Кримското ханство през 1783 г. отпада необходимостта от статута на военни заселници и балканските преселници, в това число и българите, постепенно придобиват правния статус на местното население.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ **Димитров, Г.** Относно създаването на т.нар. Македонски полк в Украйна. – В: България, българите и Европа – мит, история, съвремие. Том 13. Велико Търново, 2019, с. 119.

² **Чолпанов, Б.** Военните действия по време на Чипровското въстание. – В: Чипровци 1688–1968. София, 1971, с. 49.

³ **Йонов, М.** По въпроса за политиката на Австрия към Турция и политическите движения в България от края на XVI до началото на XVIII в. – Исторически преглед, София, кн. 5, (1956), с. 42.

⁴ **Чолпанов, Б.** Цит. съч., с. 53.

⁵ **Милчев, В.** Ролята на Австро-турското съперничество на балканите за преселването на българи в Руската империя през първата половина на XVIII в. – Списание на българската академия на науките, кн. 6, (2010), с. 26.

⁶ История на българите, том II: Късно средновековие и Възраждане. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2004, с. 350.

⁷ **Матковски, А.** Македонскиот полк во Украйна. Скопје, 1985, с. 31.

⁸ Пак там, 145–194.

⁹ Централный государственный архив древних актов (ЦГАДА), ф. 52, оп. 1, д. 3, л. 1. Подлинник.

¹⁰ **Димитров, Г.** Цит. съч., с. 120.

¹¹ **Матковски, А.** Цит. съч., с. 164.

¹² **Димитров, Г.** Цит. съч., с. 120.

¹³ Пак там, с. 121.

¹⁴ **Бажова, А.** Югославяне в России в 50–70 гг. XVIII века. – В: Югословенскеземле и Русия у XVIII веку. Београд, 1986, 226–228.

¹⁵ **Димитров, Г.** Цит. съч., 117–127.

¹⁶ **Матковски, А.** Цит. съч., с. 258.

¹⁷ **Дойнов, С.** Българите в Украйна и Молдова през Възраждането (1751–1878). София, 2005, с. 55.

¹⁸ **Шишмарев, В.** Романские поселения на юге России. Ленинград, Лен. отд. изд-во „Наука“, 1975, с. 61.

¹⁹ **Милчев, В.** С Дуная на Синоху: к истории заселения Ольшанки алфатарскими болгарамии. – В: Очерки истории, языка и культуры, ольшанских болгар. Киев, 2013, 157–168.

²⁰ **Дойнов, Ст.** Цит. съч., с. 57.

²¹ **Милчев, В.** Болгарський гусарський поселений полк (1776–1783). – В: България: метрополия и диаспора. Сборник по случай 65-годишнината на д.и.н. Николай Червенков. Кишинев, 2013, с. 74.

²² Историческое описание одежд и вооружения Российских войск, составленное по высочайшему повелению. Часть четвертая. С.-Пб. Военной типографии 1843, 39–40.

²³ **Кабузан, В.** Заселение Новороссии в XVIII – первой половине XIX века. Москва, 1976, с. 124.

²⁴ Присоединение Крыма к России. Рескрипты, письма, реляции и донесения. Дубровин Н. С.-Пб.: Типография Имп. Академии Наук, 1885. Т. 1: 1775–1777, с. 61.

²⁵ Пак там, с. 83.

²⁶ Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Т. XX, 1775–1780 гг. С.-Пб, 1830, с. 477.

²⁷ Пак там, с. 478.

²⁸ Пак там, 477–478.

²⁹ Пак там, Т. 43, с. 229.

³⁰ Историческое описание одежд и вооружения Российских войск, составленное по высочайшему повелению. Часть пятая. С.-Пб. Военной типографии 1844, с. 15.

³¹ Пак там, 18–21.

³² **Милчев, В.** Болгарський гусарський поселений полк..., с. 77.

³³ Историческое описание одежд и вооружения Российских войск..., Часть четвертая, 40–42.

³⁴ Историческое описание одежд и вооружения Российских войск..., Часть пятая, 22–23.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Бажова, А. Югославяне в России в 50–70 гг. XVIII века. – В: Югословенскеземле и Русија у XVIII веку. Београд, 1986, 226–228 [**Bazhova, A.** Yugoslavyane v Rossii v 50–70 gg. XVIII veka. – V: Jugoslovenskezemle i Rusiija u XVIII veku. Beograd, 1986, 226–228].

Димитров, Г. Относно създаването на т.нар. Македонски полк в Украйна. – В: България, българите и Европа – мит, история, съвремие. Том 13. Велико Търново, 2019, 117–127, 119, 120, 121. [**Dimitrov, G.** Otnosno sazdavaneto na t.nar. Makedonski polk v Ukrayna. – V: Balgaria, balgarite i Evropa – mit, istoria, savremie. Tom 13. Veliko Tarnovo, 2019, 117–127, 119, 120, 121].

Дойнов, Ст. Българите в Украйна и Молдова през Възраждането (1751–1878). София, 2005, с. 55, 57 [**Doynov, St.** Balgarite v Ukrayna i Moldova prez Vazrazhdaneto (1751–1878). Sofia, 2005, s. 55, 57].

Историческое описание одежд и вооружения Российских войск. Часть четвертая. С.-Пб. Военной типографии 1843, 39–40, 40–42 [Istoricheskoe opisanie odezhday i vooruzheniya Rossiyskiha voyska. Chast chetvertaya. S.-Pb. Voennoy tipografii 1843, 39–40, 40–42].

Историческое описание одежд и вооружения Российских войск. Часть пятая. С.-Пб. Военной типографии 1844, с. 15, 18–21, 22–23 [Istoricheskoe opisanie

odezhday i vooruzheniya Rossiyskiha voyska. Chast pyataya. S.-Pb. Voennoy tipografii 1844, s. 15, 18–21, 22–23].

История на българите, том II: Късно средновековие и Възраждане. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2004, с. 350 [Istoriya na balgarite, tom II: Kasno sredno-vekovie i Vazrazhdane. Sofia: Knigoizdatelska kashta „Trud“, 2004, s. 350].

Йонов, М. По въпроса за политиката на Австрия към Турция и политическите движения в България от края на XVI до началото на XVIII в. – Исторически преглед, София, кн. 5, (1956), с. 42 [**Yonov, M.** Po voprosa za politikata na Avstria kam Turtsia i politicheskite dvizhenia v Balgariya ot kraya na XVI do nachaloto na XVIII v. – Istoricheski pregled, Sofia, kn. 5, (1956), s. 42].

Кабузан, В. Заселение Новороссии в XVIII – первой половине XIX века. Москва, 1976, с. 124 [**Kabuzan, V.** Zaselenie Novorossii v XVIII – pervoy polovine XIX veka. Moskva, 1976, s. 124].

Матковски, А. Македонскиот полк во Украйна. Скопје, 1985, с. 31, 145–194, 164, 258 [**Matkovski, A.** Makedonskiot polk vo Ukrayna. Skopje, 1985, s. 31, 145–194, 164, 258].

Милчев, В. Болгарський гусарський поселений полк (1776–1783). – В: България: метрополия и диаспора. Сборник по случай 65-годишнината на д.и.н. Николай Червенков. Кишинев, 2013, с. 74, 77 [**Milchev, V.** Bolgarsykiy gusarsykiy poseleniy polk (1776-1783). – V: Balgariya: metropolia i diaspora. Sbornik po sluchay 65-godishninata na d.i.n. Nikolay Chervenkov. Kishinev, 2013, s. 74, 77].

Милчев, В. Ролята на Австро-турското съперничество на балканите за преселването на българи в Руската империя през първата половина на XVIII в. – Списание на българската академия на науките, кн. 6, (2010), с. 26 [**Milchev, V.** Rolyata na Avstro-turskoto sapernichestvo na balkanite za preselvaneto na balgari v Ruskata imperia prez parvata polovina na XVIII v. – Spisanie na balgarskata akademia na naukite, kn. 6, (2010), s. 26].

Милчев, В. С Дуная на Синоху: к истории заселения Ольшанки алфатарскими болгарами. – В: Очерки истории, языка и культуры ольшанских болгар. Киев, 2013, 157–168 [**Milchev, V.** S Dunaya na Sinyuhu: k istorii zaseleniya Olyshanki alfatarskimi bolgarami. – V: Ocherki istorii, yazyka i kulturay olyshanskih bolgar. Kiev, 2013, 157-168].

Полное собрание законов Российской империи. Т. XX, 1775–1780 гг. СПб, 1830, с. 477, 478, 477–478 [Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. T. XX, 1775–1780 gg. SPb, 1830, s. 477, 478, 477–478].

Полное собрание законов Российской империи. Т. 43. Книга штатов. Ч. I. Штаты военно-сухопутные с 1711 по 1801 гг. Отд. II: 1762–1796 гг. СПб., 1830, с. 229. [Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. T. 43. Kniga shtatov. Ch. I. Shtatay voenno-suhoputnaye s 1711 po 1801 gg. Otd. II: 1762–1796 gg. SPb., 1830, s. 229].

Присоединение Крыма к России. Рескрипты, письма, реляции и донесения. Дубровин Н. С.-Пб.: Типография Имп. Академии Наук, 1885. Т. 1: 1775–1777, с. 61, 83 [Prisoedinenie Krayma k Rossii. Reskriptay, pisyma, relyatsii i doneseniya. Dubrovin N. S.-Pb.: Tipografiya Imp. Akademii Nauk, 1885. T. 1: 1775–1777, s. 61, 83].

Центральный государственный архив древних актов, ф. 52, оп. 1, д. 3, л. 1. Подлинник [Tsentralynauy gosudarstvennauy arhiv drevnih aktov, f. 52, op. 1, d. 3, l. 1. Podlinnik].

Чолпанов, Б. Военните действия по време на Чипровското въстание. – В: Чипровци 1688–1968. София, 1971, с. 49, 53 [**Cholpanov, B.** Voennite deystviya po vreme na Chiprovskoto vastanie. – V: Chiprovtsi 1688–1968. Sofia, 1971, s. 49, 53].

Шишмарев, В. Романские поселения на юге России. – Ленинград, Лен. отд. изд-во „Наука“, 1975, с. 61 [**Shishmarev, V.** Romanskie poseleniya na yuge Rossii. – Leningrad: Len. otd. izd-vo „Nauka“, 1975, s. 61].